

Samtal som medel för kunskapsintegration

av Bengt-Åke Wennberg

I november 2018 kom mina bloggar om komplexitetens natur ut som en rapport. Jag utgår i denna rapport från begreppet doxa. Detta begrepp är inte allmänt känt och heller inte självklart entydigt. Därför finns det anledning att närmare belysa varför jag väljer den utgångspunkten för kunskapsintegration genom samtal.

Genom att använda mig av begreppet doxa kastar jag mig in i en diskussion som startade i Grekland för mer än 2500 år sedan. Den centrala frågan då, och för mig nu, är hur människor med varandra skall kunna föra välgrundade och konstruktiva samtal om de verksamheter de deltar i, om samhället och om människans villkor. Våra tidigaste belägg för förekomsten av denna diskussion är vad som skrivits och sagts av Protagoras, Sokrates, Platon och Aristoteles. Varför är då dessa gamla filosofers utsagor viktiga i vår tid? Varför måste jag använda ett begrepp som doxa för att resonera om vår tids komplexitet? Svaret är att de gamla grekernas överläggningar om handlande och görande och mänskliga samspel har kommit att beskriva en viktig aspekt av vår mänskliga existens. Denna aspekt är lika aktuell i dag som den var då.

För att komma fram till vilka förhållningsregler som behöver gälla i mänskligt samspel är det viktigt med välgrundade samtal. Detta var utgångspunkten för folkbildningens arbetsformer. Om demokratin skulle kunna genomföras måste medborgarna enligt dess tillskyndare skaffa sig den kunskap som behövdes för att kunna vara delaktiga i samhällslivet.

En studiecirkel kunde antingen avslutas med en uppmaning till fattandet av ett övergripande beslut i frågan eller så kunde den avslutas med att diskussionen fick vara svar på frågan. Det vill säga att de deltagande därmed fått sådan kunskap att de på egen hand kunde agera klokare i sina olika framtida samspel.

Doxan, är viktig eftersom en välgrundad doxa hjälper oss att mer realistiskt formulera och komma fram till vad människor i ett samhälle måste rätta sig efter, om de skall kunna förvänta sig förutsägbarhet i varandras agerande. Först om de andra accepterar och förstår varför man bör välja ett visst agerande kan vi lita på att respektive individ väljer att agera just på det sätt som vi hoppas. Om vi inte förmår föra sådana samtal kan vi förvänta oss oförutsägbarhet – vilket är det grundläggande kännetecknet på komplexitet.

Om den argumentation som ges för de aktuella förhållningsregler, som vi kommer fram till att vi bör ansluta oss till inte är välgrundade, riskerar vi att det önskade och förväntade agerandet inte uppstår. Människor kan, när de är fria att välja, komma att handla efter eget huvud och enbart utifrån egna intressen. Om förhållningsreglerna inte känns rimliga för var och en så blir det då, för att skapa förutsägbarhet, tvunget att med olika maktmedel försöka förmå människor att agera på ett sätt som i grunden känns främmande för dem.

Någon eller några måste då använda sig av övertalning, belöningar, förförelse, tvång och förtryck för att det önskade kollektiva handlandet skall uppstå. Friheten för den enskilde måste således begränsas. Kan en sådan begränsning av individens frihet rättfärdigas och i så fall varför? Det var detta dilemma – och lösningarna på det – som låg till grund för samtalen i Grekland och som också därefter blivit vägledande för våra demokratiska arbetsformer. Dilemmat mellan välgrundade samtal och tvång, när det gäller att skapa ett önskat kollektivt handlande, är lika levande för oss i dag som det var då.

Dilemmat som diskuterades mellan Protagoras och Platon var om man borde tillåta att varje enskild individ agerade efter sitt förnuft och sina föreställningar om världen eller om det fanns några överordnade och

absoluta lagar som gällde alla och allting, som människor var tvungna att följa för det gemensamma godas skull.

Protagoras avfärdade denna lösning. Han hävdade att människan var alltings mått. Om individer sågs som jämställda och gavs frihet att följa sitt eget förnuft och omdöme skulle samspelet kunna styras av de välgrundade resonemang som fördes dem emellan. Diskussionen som fördes mellan dem emellan blev då svar på frågan. Någon övergripande "sanning" (en för alla "best practice") utanför människan fanns inte.

Platon och Sokrates hävdade istället att det fanns absoluta värden och lagar som människan måste följa för att alla skulle kunna njuta av ett gott liv. Brott mot dessa ledde till olyckor för alla. Därför var individerna var för sig tvungna att lära sig och disciplinera sig under dessa bud. Individerna måste i denna process till att börja med förneka sina egna barnsliga och naiva intentioner, erfarenheter och känslor för att så småningom komma fram till och förlita sig på den yttre och absoluta sanning som fanns någonstans. Denna sanning fanns således inte från början i deras sinnen. Den måste inplanteras i sinnen av en yttre auktoritet. Frågan var då förstås hur denna sanning kunde formuleras och vem som kunde hävda en sådan auktoritet.

Vare sig man ansluter sig till Protagoras eller Platon inser man efter en smula eftertanke att det mänskliga språket är det avgörande verktyget för att nå fram till den kunskap och de lösningar som båda refererade till. I det första fallet, och enligt Protagoras, kommer språket att behöva användas för att komma fram till en förenlighet av de många olika föreställningarna och uppfattningarna som finns hos olika individer. Först med en sådan överenskommelse kan det individuella agerandet bli förenligt med vad var och en individ uppfattar som lämpligt att välja att göra. I det andra fallet, enligt Platon, kommer språket att behöva användas för att skapa och förmedla den världsbild och de föreställningar – den sanning – som finns utanför oss och som bör styra alla individers handlande och som därmed skall göra det möjligt för oss alla att leva ett gott liv.

Det är inom ramen för den tankestruktur som bygger på Platons tankar som vi finner den tro på oberoende och objektiva fakta och en av människan oberoende verklighet som kännetecknar vårt naturvetenskapliga tänkande och som leder fram till "mätsamhället" och den styrning och tvång som många anser det legitima att utsätta sig och andra för. Det är också denna tankestil som ligger till grund för de olika –ismer och ideologier som predikas, vilka på olika sätt upprätthålles och sprids av olika grupperingar i

samhället. Genom sitt motstånd mot denna likriktande tanke anklagades Protagoras för att anse att all kunskap var relativ. Allt kunde påstås.

Utvecklingen under de senaste hundra åren har lett till en ökad individualisering. Denna har visat oss att en föreställning som bygger på Protagoras tankar kan vara högst relevant. Den lagbundenhet i skeendet som man tidigare föreställde sig tycks inte finnas. I dagens debatt blandas ständigt tro och fakta samman. Varje faktum kan tolkas olika och varje skeende kan förklaras som en följd av olika fakta. Mänskligheten har därför med tiden tvingats att inse att ingen människa eller grupp kan hävda att man har tillgång till den absoluta sanningen. Världen är fortfarande ett mysterium. Det är därför människans lott att forma sitt eget liv, behöva handla självständigt och använda sitt eget omdöme. Detta leder till slutsatsen att individen själv behöver ta ställning efter sitt bästa förnuft.

Hur förhåller sig då denna individualism till Platons och Sokrates idéer? I den diskussion som förs av dagens filosofer och idéhistoriker har man börjat ange en lösning på dilemmat. Man pekar på att de vetenskapliga framstegen gjort att synen på språket ändrat karaktär. Språket visar sig inte bara vara ett verktyg för att beskriva en faktisk värld. Språket självt, och den kunskap det inrymmer och kan formulera ärvs över generationer.

Språk och språkbruk är relativt oberoende av de enskilda individer som existerar. Det måste erövrats på nytt av varje generation. Språket och språkbruket kan således mycket väl vara den struktur som bildar den överbyggnad – eller kanske den grundstomme – som Platon refererar till. Språket och språkbruket, som ju existerar över tid, blir då enligt Protagoras en slags bevarad mänsklig kodifiering av det som sker. Vad man då kommit att tro på har över tiden skapats av de möten – de dialoger (dia= genom, logos=orden) som förts människor emellan. Kunskapen finns inte i oss utan i doxan mellan oss. Den växer fram i våra samtal med varandra.

Genom denna syn på språket har de två aspekterna – Protagoras och Platons – förenats till en tredje – det som också kallas doxan och som är något beständigt utanför människan. Det intressanta med doxan är att den är ett faktum. Den manifesterar sig i samtal, skrifter, berättelser etc. Den kan därför följas och studeras i sin egen rätt.

När människan med hjälp av språket skapar doxan uppvisar språket ett Janusansikte. Språket skall å ena sidan förmedla och bevara kunskap om vad som inte kan vara annorlunda än det är och som vi måste rätta oss efter. I detta perspektiv består språkbruket av påståenden om sakförhållanden. Då

argumenterar vi och fastställer doxan med hjälp av bevis, härledningar och orsak-verkan förklaringar.

Språket skall å andra sidan hjälpa oss att integrera alla våra olika föreställningar om den värld vi gemensamt verkar i. Det handlar då om att skapa *väsensförklaringar* som är förenliga med våra respektive individuella erfarenheter. För att komma fram till goda väsensförklaringar är det viktigt att språket är tillräckligt rikt och mångsidigt för att var och ens individuella observationer, intentioner och känslor skall kunna beskrivas och ingå i dem.

Om språket och resonemangen begränsas och om bara vissa åsikter – nämligen de som för tillfället uppfattas som sanna – får framföras så stagnerar språket och den integration som Protagoras såg som angelägen blir inte möjlig.

Vi kan således å ena sidan i Platons efterföljd tala om att det finns ett naturvetenskapligt präglat språk som bygger på exakta samband och definitioner av vad som är vad. Detta språk har en bestämd struktur och form. I detta språkbruk är det viktigt att fenomen och observationer korresponderar med varandra. När vi samtalar med varandra med detta språk refererar vi till sådant vi alla skulle kunna erfara genom våra sinnen eller med hjälp av olika former av teknik. Förmedlandet av sådana erfarenheter gör att vi kan ta del av hur olika fenomen hänger samman och hur de mönster uppstår som vi möter. Med tiden har vi utvecklat olika sätt att pröva sanningshalten i sådana utsagor. I detta språkbruk möter vi "sanningen".

Vi kan emellertid också i Protagoras efterföljd tala om att vi har tillgång till ett språk – en doxa – genom vilket vi bättre kan förstå varandra och komma fram till välgrundade resonemang om hur vi gemensamt skall ordna vår värld. När vi till exempel talar om att det finns en "arbetsmarknad" som vi behöver förstå oss på för att underlätta för personer som behöver ett jobb att få ett sådant, så är denna marknad inte ett objektivet, fysiskt fenomen som exempelvis ett avstånd, en typ av energi, en lukt eller en färg. Det är ett språkligt begrepp som vi har konstruerat för att förstå och hantera mänsklig samverkan på ett förutsägbart sätt. Även detta språk föds vi in i. Det hjälper oss att förstå oss själva och varandra.

De två språken går in i varandra och påverkar varandra. När jag i mina bloggar refererar till den komplexitet som i dag präglar vårt samhälle så är detta ett uttryck för att jag menar att vi inte gör tillräcklig skillnad på det ena och det andra. Förmår vi inte särskilja det ena språket från det andra blir samtalen förvirrande. Om vi blandar ihop språkbruken så blir de

problemformuleringar som vi utgår från missvisande. Vissa fenomen kan beräknas och vissa konsekvenser förväntas. Skälet är att de inte kan vara på annat sätt än de är. Andra fenomen kan inte förutses utan kan bara fås att hända genom mänsklig påverkan och människors överenskommelser.

Mänsklighetens kunskapsutveckling har bestått av att i Platons efterföljd utforska verkligheten naturvetenskapligt. Men den har å andra sidan också bestått av ständiga samtal för att i Protagoras efterföljd genom samtal förändra och utveckla doxan utifrån individernas föreställningar och intentioner så att mänskliga erfarenheter kan integreras och göras begripliga för varandra.

David Snowden, vars Cynefin jag refererar till i mina bloggar, visar oss att för att skapa en konstruktiv samverkan krävs bägge strategierna. Sedan är det en helt annan sak, och en komplicerande faktor, att mänsklig samverkan inte är ett fenomen av samma karaktär som de fysiska fenomen vi möter i naturen och därför inte kan beskrivas på samma sätt och med samma språkbruk. Tyvärr så har dagens doxa fått slagsida åt det naturvetenskapliga hållet. Men detta leder in i en helt annan blogg.

Referenser

Eriksson J (2007): Alltings mått. Glänta no 1 2007. Göteborg.

Josephson O (1996): Arbetarna tar ordet. Språk och kommunikation i tidig arbetarrörelse. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Pörn I (1985): *Enhet och mångfald i vetenskaperna*. Helsingfors: Sphinx – Årsbok från Finska Vetenskapsakademien LXII 1985. Serie B Sarja.

Rosengren M (2002): *Doxologi – En bok om kunskap*. Skive: Rhetor förlag.

Runsten P, Werr A (2016): *Kunskapsintegration – Om kollektiv intelligens i organisationer*. Lund: Studentlitteratur AB.

Snowden D, Boone M (2007): A Leaders' Framework for Decision Making. Harvard Business Review. <https://hbr.org/2007/11>

Wennberg BÅ (2018): *Komplexiteten – grunden till oredan och villrådigheten i debatten om arbetslivet*. Degerfors: Samarbetsdynamik AB

Originalfil

<https://www.bengtharry.me/?p=3192>